

2021. С. 44–47. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/724135/1/Semko.doc..pdf>.
5. Логвин Г. О., Корнус О. Г. Використання інтерактивних дошок під час дистанційного навчання на уроках географії. Шості Сумські наукові географічні читання: збірник матеріалів. 2021. С. 140.
 6. Ботузова Ю. В., Новікова А. О. Використання інтерактивної дошки на уроках математики. Наукові записки. Вип. 168. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький: РВВ ЦДПУ імені Володимира Винниченка, 2018. С. 47–52.
 7. Костікова І. І. Використання інтерактивної дошки на уроках іноземної мови. Нові технології навчання: зб. наук. пр., 2018. Вип. 91. С. 54–64.
 8. Підчасов Є., Овчар Н., Лазарева Т., Чепелева Н., Вишняк М. Психолого-педагогічні особливості навчання здобувачів вішів з використанням інтерактивної дошки. *Перспективи та інновації науки*. Вип. 2(7). 2022. С. 21–22.

Катерина Сітайло

СПЕЦИФІКА ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТУ СОЦІОЛОГІЇ ОСВІТИ: КОНЦЕПЦІЯ БУРДЬЄ

Перспективи розвитку соціології як самостійної галузі соціологічного знання останнім часом активно дискутуються у вітчизняній та зарубіжній соціологічній літературі. Увага соціологів до даної проблеми обумовлена насамперед нинішнім станом досліджень освіти. Вчені в першу чергу вказують на брак досліджень теоретичного характеру, спрямованих на систематизацію і узагальнення соціологічного знання про освіту, виявлення специфіки власне соціологічного підходу до освіти.

Найбільш актуальною проблемою залишається питання про предмет соціології освіти, який досі не отримав однозначного рішення ні у вітчизняній, ні у зарубіжній спеціальній літературі [1, с. 185–187]. Одним з можливих шляхів у напрямку визначення предметного поля даної галузі соціологічного знання може послужити вивчення соціологічних концепцій освіти, автори яких зверталися до питання про предмет соціології освіти, пропонуючи власне його визначення.

Одне з найбільш чітко сформульованих визначень предметного поля соціології освіти було висунуто П. Бурдьє, класиком соціології освіти. У своїх дослідженнях П. Бурдьє акцентує роль освіти як центрального механізму соціально-економічного і культурного відтворення [2, с. 48–49]. Дана перспектива аналізу була відмічена ще основоположниками історичного матеріалізму К. Марксом і Ф. Енгельсом. Надалі вивчення освіти як механізму соціального відтворення було продовжено Л. Альтюссером, а також американськими соціологами С. Боулсом і Г. Джинтісом. Однак

лише в роботах П. Бурдьє ця проблема була визнана пріоритетною для напрямку дослідження соціології освіти.

Проблемі соціально-культурного відтворення присвячена одна з центральних монографій П. Бурдьє з соціології освіти «Відтворення: елементи теорії системи освіти», – створена у співавторстві з Ж.-К. Пассероном (1970) [3, с. 11]. Останній раз П. Бурдьє звертався до цієї теми в ряді статей і лекцій, виданих в 1990-і рр. У своїх роботах П. Бурдьє слідує «традиційному», на його думку, визначенню освіти, згідно з яким система освіти – це сума всіх інституційних механізмів, що забезпечують передачу успадкованої культури від одного покоління до іншого. Як зазначає П. Бурдьє, в «класичних» концепціях освіти, підкреслюється роль системи освіти в культурному відтворенні [2, с. 63].

Згідно з П. Бурдьє, дослідження ролі системи освіти в процесі соціально-культурного відтворення виступає основним напрямком досліджень соціології освіти. Вчений стверджує, що предмет соціології освіти пов'язаний з виявленням і аналізом зв'язку між культурним і соціальним відтворенням. Соціологія освіти націлена на вивчення ролі системи освіти у відтворенні структури владних і символічних відносин між класами, яку вона виконує внаслідок відтворення структури розподілу культурного капіталу між класами [4, с. 49].

Такий спосіб соціального відтворення, на думку вченого-соціолога, характерний саме для сучасного капіталістичного суспільства. Формування та утвердження цього способу стало можливим в результаті еволюції соціальних відносин держави. Як і К. Маркс, П. Бурдьє зазначає, що в докапіталістичних суспільствах соціальні відносини редуковані до міжособистісних, в таких суспільствах відсутні умови для безособистісного відтворення відносин домінування, оскільки відсутні такі об'єктивні механізми відтворення соціального порядку, як ринок праці та освітній ринок. Для таких суспільств основною структурою для відтворення виступає сім'я, а головна стратегія відтворення – матримоніальна [4, с. 54].

Однак радикальна зміна стратегії відтворення – перехід від матримоніальної до освітньої стратегії – П. Бурдьє пов'язує з диференціацією системи політики – складанням бюрократичної держави [4, с. 65].

Становлення бюрократичної держави супроводжувалося формуванням корпусу бюрократичних службовців, статус і привілеї яких ґрунтувалися на «заслугах». Саме з метою підготовки такого корпусу службовців, що володіють стандартизованими знаннями, в рамках державних структур формується система освіти. Таким чином, саме формування бюрократичної держави обумовлює виникнення державної системи освіти та утвердження освітнього способу відтворення [5, с. 9].

Належність системи освіти до структур бюрократичної держави визначає специфіку здійснюваних нею функцій. Справа в тому, що, згідно з концепцією П. Бурдьє, держава бере активну участь у символічній

боротьбі за нав'язування легітимного конституювання світу. В диференційованому суспільстві саме держава здійснює виробництво і відтворення інструментів побудови соціальної дійсності – створення соціальних ієрархій [2, с. 239]. Саме тому виняткову значимість для успіху в символічній боротьбі знаходить контроль над тими інститутами, які встановлюють і забезпечують такі класифікації, зокрема над системою освіти. Система освіти, за переконаннями П. Бурдьє, виступає одним з найбільш дієвих інструментів ведення символічної боротьби [3, с. 162–164].

Аналіз функцій системи освіти П. Бурдьє здійснює на прикладі системи шкільної освіти у післявоєнній Франції. Вчений виділяє сутнісну і похідні функції системи освіти. Позаісторичною, сутнісною функцією освітньої системи соціолог називає функцію «впровадження культурного свавілля» (*inculcation of cultural arbitrary*) – утвердження такого бачення соціального світу, яке відповідає інтересам домінуючої групи. До зовнішніх функцій – похідних від сутнісної функції – належать функція культурного і соціального відтворення, а також функція легітимації соціального порядку та ідеологічна функція приховування факту виконання функції збереження соціального порядку [3, с. 7–9].

Згідно з твердженням соціолога, будь-яка педагогічна дія означає символічне насильство. Вона може бути розглянута як символічне насильство в двох відносинах. По-перше, зміст освіти довільно визначається домінуючою групою. По-друге, можливість цього впровадження обумовлена довільною силою, що спирається на структуру владних відносин між соціальними групами [4, с. 112].

Специфіка педагогічної дії дозволяє системі освіти також здійснювати ряд інших функцій. За П. Бурдьє, мета педагогічної дії – передача панівної культури – може бути досягнута лише в тому випадку, коли реципієнт вже володіє необхідними диспозиціями для її засвоєння. Таким чином, освітня система як система комунікації відтворює існуючу структуру розподілу культурного капіталу між соціальними групами [4, с. 98–99].

П. Бурдьє зазначає, що система освіти як інструмент символічної боротьби не тільки відтворює, а й легітимує нерівний розподіл культурного капіталу між соціальними групами. Згідно з П. Бурдьє, освітня система має можливість досягти визнання легітимності присудження академічних класифікацій як з боку премійованих, так і з боку виключених. Однак освітня система представляє соціальну нерівність як елемент своєї власної реальності. Іншими словами, соціальна селекція маскується в системі освіти процедурою технічного отбора. Саме таким чином система освіти досягає визнання легітимності існуючого розподілу культурного капіталу [2, с. 78–85].

Отже, в рамках розглянутої концепції, освіта трактується як

основний механізм соціального відтворення та інструмент ідеологічного конструювання, специфічний саме для сучасного функціонально диференційованого общества. За П. Бурдьє, предметна область соціології освіти пов'язана з вивченням ролі освіти в процесах культурно-соціального відтворення. Однак у своєму дослідженні П. Бурдьє не обмежується лише встановленням тих функцій, які виконує система освіти. Він також здійснює детальний аналіз умов функціональної диференціації системи освіти як самостійної підсистеми общества. Саме ця обставина дозволяє використовувати визначення предмета соціології освіти, запропоноване П. Бурдьє, для подальшої конкретизації предметного поля цієї галузі соціологічного знання. Предметом соціології освіти може виступати не тільки встановлення функцій системи освіти в сучасному суспільстві, а й аналіз специфічних для кожного суспільства соціокультурних умов функціональної диференціації системи освіти як самостійної сфери життєдіяльності суспільства.

Список використаних джерел

1. Archer M. *Sociology of educational systems*, London: Sage, 1982. 231 p.
2. Bourdieu P. *Cultural Reproduction and Social Reproduction*. New York: Oxford University Press, 1977. 488 p.
3. Bourdieu P., Passeron J.-C. *Reproduction in Education, Society and Culture*. London: Sage, 1977. 254 p.
4. Bourdieu P. *The Forms of Capital. Education: Culture, Economy and Society*. Oxford: Oxford University Press, 1997. 258 p.
2. Dale R. *Shaping the Sociology of Education over Half-a-Century*. New York: Palgrave, 2001. 259 p.

Катерина Сітайло

СОЦІОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ БУРДЬЄ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ВИВЧЕННЯ ОСВІТИ

Перспективи розвитку соціологічного знання в системі наук останнім часом активно дискутуються у вітчизняній та зарубіжній соціологічній літературі. Увага соціологів, зокрема українських, до даної проблеми обумовлена насамперед нинішнім станом досліджень освіти, оскільки розвиток сучасної системи освіти в Україні також є дуже суперечливим – реальні позитивні зміни часто є набагато меншими ніж негативні тенденції. Вчені в першу чергу вказують на брак досліджень теоретичного характеру, спрямованих на систематизацію і узагальнення соціологічного знання про освіту, виявлення специфіки власне соціологічного підходу до освіти.

Найбільш актуальною проблемою залишається питання про предмет соціології освіти, який досі не отримав однозначного рішення ні у